ԱՊԱՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՆՖՈՐՄԱՑԻԱՅԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԱՊԱՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ 2022-2024

Բովանդակություն

Հապավումների ցանկ 2

Խնդիրը 3

Ռազմավարության նպատակը 7

Ակնկալվող արդյունքներ 8

Ռազմավարության հաջողության ցուցիչները 9

Ռազմավարական ուղղությունները 12

Ուղղություն 1-ին: Հզորացնել ՀՀ ինստիտուտների կարողությունը ապատեղեկատվությունը կանխելու, հայտնաբերելու եւ վերլուծելու նպատակով **14**

1.1 Բարելավել պետական կառույցների ռազմավարական հաղորդակցությունը եւ հզորացնել ռեսուրսները 14

1.2 Բարելավել պետական կառույցների պրոակտիվ հրապարակայնությունը 17

1.3 Ներդնել պետական կառույցների թափանցիկության եւ հաշվետվողականության գնահատման համակարգ 19

Ուղղություն 2-րդ: Փոխգործակցության բարելավում եւ մասնավոր հատվածի մոբիլիզացիա **21**

2.1 Աշխատանքային խմբի ստեղծում 22

2.2 Փոխգործակցություն փաստերի ստուգման հարթակների հետ 23

2.3 Փոխգործակցություն մեդիայի համակարգավորման եւ ինքնակարգավորման խթանման նպատակով 23

2.4 Մասնավոր հատվածի ներգրավում եւ մոբիլիզացիա 25

Ուղղություն 3-րդ: Բարձրացնել մեդիաազատությունների վերաբերյալ գիտելիքի եւ մեդիակրթության մակարդակը՝ ձեւավորելով ապատեղեկատվության հանդեպ հանրային դիմակայություն **26**

3.1 Աշխատանք՝ մեդիագրագիտությունը հանրակրթության մեջ ներառելու ուղղությամբ 28

3.2 Մեդիագրագիտության զարգացման ուղղությունները 30

3.3 Անհրաժեշտ գործողություններ եւ լուծումներ 31

Հապավումների ցանկ

ԱԳՆ – Արտաքին գործերի նախարարություն

ԻԱԿ- Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն

ՄՆԿ- Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն

ՆՈՒՀ - նախադպրոցական ուսումնական հաստատություն

ՏԱ- տեղեկատվության ազատություն

ԿԳՄՍ- Կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն

ՔՀԿ - քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություն

Խնդիրը

Ապատեղեկատվությունն անընդհատ տարածվող ու զարգացող սպառնալիք է արդի բոլոր հասարակությունների համար։ Հատկապես վերջին երեք տարիներին բարդագույն ճգնաժամերին առերեսվող Հայաստանի համար ապատեղեկատվությունը նաեւ անվտանգության մարտահրավեր է։ Այն միաժամանակ սպառնում է երկրում ընթացող եւ նոր նախաձեռնված բոլոր բարեփոխումներին ու զարգացումներին։

Ապատեղեկատվության հետեւում կանգնած դերակատարները կարող են լինել ներքին, կամ արտաքին՝ ներառյալ պետական (տարբեր կառավարությունների կողմից հովանավորվող) եւ ոչ պետական դերակատարները։ Ըստ տարբեր հետազոտությունների՝[1] 30-ից ավելի պետություններ օգտագործում են ապատեղեկատվության գործիքներ՝ ներառյալ իրենց երկրի ներսում։ Ապատեղեկատվական արշավները կանոնավոր են, երբեմն համակարգված եւ ֆինանսավորվող՝ կազմելով լայնամասշտաբ հիբրիդային սպառնալիքի մի մասը եւ օգտագործելով բազմազան գործիքներ, լծակներ՝ ներգրավելով ոչ պետական դերակատարներ[2]։

Ապատեղեկատվությունը լրջագույն վնաս է հասցնում հասարակությանը, կառավարությանը, քաղաքացիներին։ Հանրային վնասը ներառում է սպառնալիք ժողովրդավարական գործընթացների եւ արժեքների, ինչպես նաեւ հանրային բարիքների, Հայաստանի քաղաքացիների առողջությանը եւ անվտանգությանը։

Մեկ այլ հետազոտությամբ[3] պարզվել է, որ կեղծ պատմույթները տարածվում են նաեւ սոցիալական մեդիայի ազդեցիկ օգտատերերի (influencer), խմբերի եւ ալիքների, ինչպես նաեւ յուրահատուկ բովանդակություն չստեղծող, լրատվություն պատճենող, կիսազվարճացնող եւ կիսալրատվական առցանց լրատվամիջոցների միջոցով։ Փաստերի ստուգմամբ զբաղվող տեղական կազմակերպությունները պարզել են, որ սոցիալական մեդիայում ազդեցություն ունեցող անձինք, որոնք առնչվում են հստակ քաղաքական ուժերի հետ, տարածել են ապատեղեկատվություն։

---

[1] Տե՛ս Ֆրիդըմ Հաուս, 2017, https://freedomhouse.org/report/freedom-net։

[2] Տե՛ս Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն, Հայաստանյան մեդիա ոլորտի քարտեզագրում ապատեղեկատվության դեմ պայքարի համատեքստում, http://www.foi.am/hy/research/item/2183/։

[3] Տե՛ս Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն, Ապատեղեկատվության տարածման օրինաչափությունները հայաստանյան առցանց մեդիայում, 2021, https://media.am/hy/lab/2021/03/12/26664/։

Քաղաքական դերակատարները շարունակում են օգտագործել սուտ տեղեկություններ ՔՀԿ-ների գործունեության, օտարերկրյա դոնորների եւ նրանց ենթադրյալ քաղաքական նպատակների մասին: Սա թույլ է տալիս թիրախավորված կեղծ տեղեկատվական արշավներ իրականացնել, որոնք օգտագործվում են հասարակությանը պառակտելու, խարխլելու քաղաքացիական հասարակության հանդեպ վստահությունը եւ կասկածի տակ առնելու ժողովրդավարությունը[4]:

Սոցիալական հարթակները դարձել են ապատեղեկատվության տարածման կարևոր միջավայր: Վերջին հետազոտությունները վկայում են, որ մասնավոր հաղորդագրությունների ծառայություններն ավելի ու ավելի են օգտագործվում ապատեղեկատվություն տարածելու նպատակով[5]: Միջոցներն են վիդեո մանիպուլյացիան (deep fakes) եւ պաշտոնական փաստաթղթերի կեղծումը, ինտերնետ-ավտոմատացված ծրագրային ապահովման (բոտերի) օգտագործումը սոցիալական մեդիայում բանավեճեր տարածելու եւ գեներացնելու համար, սոցցանցերի պրոֆիլների վրա տրոլլային հարձակումները եւ տեղեկատվության գողությունը: Օգտագործված գործիքներն ու միջոցներն արագ են փոխվում, զարգանում. արձագանքը պետք է համաչափ զարգանա:

Մեկ այլ հետազոտությամբ «Ապատեղեկատվությունն ու կեղծ տեղեկատվությունը Հայաստանում. դիմակայելով կեղծ պատմություններին»[6] 2021թ. հետազոտության համաձայն՝ հայաստանյան տեղեկատվական դաշտում տարածվող ապատեղեկատվության ու թյուրըմբռնումներին մեծապես նպաստում է պետական կառույցների կողմից դանդաղ, չհամակարգված, իրարամերժ տեղեկատվությունը, զգացվում են ռազմավարական հաղորդակցության թերություններ լրագրողների հարցումներին պատասխանելիս, հանրային տիրույթում շրջանառվող տեղեկություններին արձագանքելու ընթացակարգերի եւ մեխանիզմների պակաս:

2019 թվականին կատարված հետազոտությունն[7] արձանագրում է, որ հանրային ծառայողներն ունեն ապատեղեկատվությանն արձագանքելու հմտությունների

---

[4] Տե՛ս Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն, Հայաստանյան մեդիա ոլորտի քարտեզագրում ապատեղեկատվության դեմ պայքարի համատեքստում, 2021 թ., http://www.foi.am/hy/research/item/2183/ :

[5] Տե՛ս EU Action Plan Against Disinformation, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf, էջ 4.

[6] Տե՛ս Ֆրիդըմ Հաուս, Ապատեղեկատվությունն ու կեղծ տեղեկատվությունը Հայաստանում. դիմակայելով կեղծ պատմություններին, 2021թ., Disinformation-in-Armenia_Am-final.pdf (freedomhouse.org):

[7] Տե՛ս Շուշան Դոյդոյան, Տեղեկատվության ազատությունը և Կառավարություն-մեդիա հաղորդակցությունը ՀՀ-ում, 2019 թ., http://www.foi.am/hy/articles/item/1771/ :

բարելավման կարիք։ Ընդհանուր առմամբ՝ վստահությունը պետական ու պաշտոնական կառույցների եւ աղբյուրների նկատմամբ նվազել է։[8]

Չնայած ապատեղեկատվության լայն տարածվածությանը՝ Հայաստանում դեռեւ մշակված չէ ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարական որեւէ փաստաթուղթ։ Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարության բացակայության պատճառով Հայաստանի **հասարակությունը մնում է անտեղյակ եւ խոցելի տեղեկատվական վակուումը լրացնող կեղծ պատմույթների հանդեպ**[9]։

Կեղծ տեղեկատվության եւ ապատեղեկատվության ամենամեծ վնասը կրել է քաղաքացիների եւ պետության միջեւ վստահությունը, քանի որ ապակողմնորոշիչ պատմությունների մի խումբ նպատակ ուներ քայքայել պետական մարմինների, գործընթացների եւ առաջարկությունների օրինականությունը հասարակության աչքում[10]։

Կառավարությունը պատշաճ կերպով չի իրականացնում մեդիագրագիտության արշավ՝ ուղղված հանրության բոլոր շերտերի մեդիագրագիտության ձեւավորմանն ու զարգացմանը։

Հանրային հետաքրքրության հարցերը պետական մարմինների կողմից որոշ դեպքերում չեն պարզաբանվում ժամանակին եւ մատչելի՝ ստեղծելով տեղեկատվական բաց, որն էլ լցվում է կա՛մ կեղծ եւ մանիպուլյատիվ տեղեկատվությամբ, կա՛մ մնում է դատարկ՝ խարխլելով հանրային վստահությունը պաշտոնական տեղեկատվության հանդեպ։

Կառավարությունը եւ Ազգային ժողովը ժամանակ առ ժամանակ հանդես են եկել օրենսդրական տարբեր նախաձեռնություններով՝ փորձելով ստեղծել որոշակի կարգավորումների շրջանակ ապատեղեկատվության դեմ պայքարելու եւ ատելության խոսքն ու անօրինական բովանդակության ծավալը նվազեցնելու նպատակով։ Սակայն այդ օրենսդրական նախաձեռնությունները հիմնականում հատվածային բնույթ ունեին։ Միաժամանակ, դրանք պրոֆեսիոնալ լրագրողական համայնքի կողմից հիմնականում գնահատվել են որպես խոսքի եւ մամուլի ազատության անհարկի սահմանափակումներ։ Մյուս կողմից, հասարակության շրջանում առկա է լրագրողի մասնագիտության նկատմամբ կանխակալ վերաբերմունք, որը մեծապես խանգարում է արհեստավարժ լրագրության զարգացմանը։ Մյուս կողմից հաճախակի են լրագրողական էթիկայի խախտման դեպքերը։ Լրագրողական աշխատանքում առկա է բարեխղճության պակաս։

---

[8] Public Opinion Survey: Residents of Armenia, 2021, https://www.iri.org/wpcontent/uploads/2021/05/armenia_ppt_final.pdf.

[9] Տե՛ս Ֆրիդըմ Հաուս, Ապատեղեկատվությունն ու կեղծ տեղեկատվությունը Հայաստանում. դիմակայելով կեղծ պատմույթներին, 2021թ., Disinformation-in-Armenia_Am-final.pdf (freedomhouse.org), էջ 14։

[10] Տե՛ս նույն տեղում, էջ 46։

Ապատեղեկատվության հաղթահարումը պահանջում է շարունակական, միասնական ու համալիր ջանքեր, համակարգված արձագանք, համապատասխան դերակատարներ, վեկտորներ, գործիքներ, մեթոդներ, առաջնահերթ թիրախներ եւ ազդեցություն[11]:

Սույն փաստաթուղթը ՀՀ Կառավարության ռազմավարությունն է, որը համախմբում է կառավարության, քաղաքացիական հասարակության եւ քաղաքացիների ջանքերը՝ ուղղված ապատեղեկատվության դեմ պայքարին: Ազգային ռազմավարությունը նախատեսում է ապատեղեկատվության դեմ պայքարի շրջանակը, նպատակը, ժամանակակից մեթոդներն ու գործիքակազմը:

Փաստաթուղթը սահմանում է ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարական ուղղությունները, որոնցով պետք է առաջնորդվի ՀՀ կառավարությունը հասարակության, լրատվամիջոցների եւ քաղաքացիական հասարակության հետ հաղորդակցվելիս: Այն նախատեսում է հրատապ եւ անհետաձգելի գործողությունների համալիր Հայաստանի Հանրապետությունը, նրա ինստիտուտներին եւ քաղաքացիներին ապատեղեկատվությունից պաշտպանելու նպատակով:

[11] Տե՛ս EU Action Plan Against Disinformation, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf, էջ 3:

Նպատակը

Ռազմավարության գլխավոր նպատակն է ապահովել ՀՀ կառավարության պատշաճ արձագանքն ընդդեմ ապատեղեկատվության՝ կանխարգելելով, նվազեցնելով ու չեզոքացնելով ապատեղեկատվության ռիսկերը:

Ռազմավարության ենթանպատակներն են.

- Քաղաքացիական կրթության ազգային ծրագրերի միջոցով ձեւավորել հասարակության համապատասխան արձագանքը ապատեղեկատվության վերաբերյալ:

Այս նպատակը ենթադրում է ապատեղեկատվության եւ այն տարածող աղբյուրների նկատմամբ հասարակության բացասական վերաբերմունքի ձեւավորում: Բարձրացնել իրազեկումը եւ մեդիաազատությունների եւ մեդիագրագիտության վերաբերյալ կրթության մակարդակը՝ ձեւավորելով ապատեղեկատվության հանդեպ հանրային դիմակայություն: Մեդիագրագիտության բարձրացումը քաղաքացիներին կտա ապատեղեկատվությունը տարբերակելու, տեղեկատվության նկատմամբ վերլուծական ու քննադատական վերաբերմունքի ունակություններ:

- Նպաստել պաշտոնական տեղեկությունների մատչելիությանը և պրոակտիվ հաշվետվողականությանը:

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ամենաարդյունավետ միջոցներից մեկը պրոակտիվ ու բազմակողմ հաղորդակցությունն է:

- Ստեղծել ապատեղեկատվության կանխարգելման եւ հակազդեցության գործուն մեխանիզմներ՝ հաշվի առնելով եւ ներդնելով միջազգային լավագույն փորձը:

Դրա համար անհրաժեշտ են հստակ մեխանիզմներ՝ նորարարական եւ արդյունավետ: Այս գործում առանցքային է մասնավոր հատվածի հետ ակտիվ փոխգործակցությունը:

- Կարողությունների զարգացման ծրագրերի միջոցով հզորացնել ՀՀ պետական ինստիտուտների կարողությունը ապատեղեկատվությունը կանխելու, հայտնաբերելու և վերլուծելու նպատակով:

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի արդյունավետ գործիքներից մեկը հաղորդակցության մասնագետների կարողությունների զարգացումն է: Բարելավել պետական կառույցների ռազմավարական հաղորդակցությունը, ուժեղացնել հաղորդակցության ստորաբաժանումների մարդկային, ֆինանսական եւ տեխնիկական ռեսուրսները:

Ակնկալվող արդյունքները

- Պետական քաղաքականության մշակում եւ իրականացում՝ հիմքում ունենալով ռազմավարության մեջ ներկայացված նպատակները եւ ուղղությունները,
- Քաղաքացիների մեդիաազատությունների վերաբերյալ գիտելիքի եւ մեդիագրագիտության մակարդակի բարձրացում, որը կհանգեցնի ապատեղեկատվության ռիսկերի կառավարման եւ ապատեղեկատվության տարածման կրճատմանը,
- Մեդիագրագիտության հայեցակարգի եւ գործողությունների պլանի մշակում, դրա հիման վրա հանրակրթության մեջ մեդիագրագիտության ինտեգրման ուղեցույցների եւ կրթական ծրագրերի ստեղծում եւ դասավանդում՝ որակավորված մասնագետների կողմից:
- Կառավարության առավել թափանցիկ, հաշվետու աշխատանքին միտված ձեւաչափերի եւ հարթակների ստեղծում, առկա ռեսուրսների բարելավում,
- Ապատեղեկատվության դեմ պայքարին ուղղված կարգավորումների ընդունում եւ կիրառման արդյունավետության բարձրացում,
- Կառավարությունում հաղորդակցության մասնագետների աշխատանքի բարելավում, մեդիագրագիտության և փաստերի ստուգման հմտությունների զարգացում:

Ռազմավարության հաջողության ցուցիչները

Ռազմավարության հաջողության ցուցիչներն են.

Նպատակ	Ցուցիչ	Չափման համակարգ
Քաղաքացիական կրթության ազգային ծրագրերի միջոցով ձեւավորել հասարակության համապատասխան արձագանքը ապատեղեկատվության վերաբերյալ:	• Հասարակագիտության դպրոցական ծրագրում մեդիագրագիտության մոդուլի ներդրում • Բուհերում մեդիագրագիտություն առարկայի ներմուծում բոլոր մասնագիտությունների ուսանողների համար, առնվազն որպես կամընտրական առարկա • Մեծահասակների համար հասանելի առցանց կրթական ռեսուրսի ստեղծում, որը մեկտեղում է տարբեր կազմակերպությունների մշակած կրթական ռեսուրսները • Ապատեղեկատվության նկատմամբ մերժողական վերաբերմունքի ձեւավորում • Մեդիագրագիտության տարածման հայեցակարգի ընդունում	• Կրթական ծրագրերի արդյունավետությունը չափող հետազոտություն • Դասընթացների հաճախելիության մշտադիտարկում • Հանրային կարծիքի ուսումնասիրում տարին մեկ անգամ (նախնական (baseline) եւ վերջնական (endline))
Նպաստել պաշտոնական տեղեկությունների մատչելիության բարձրացմանը, պրոակտիվ	• Պաշտոնական կայքերը արդիականացված են միասնական ստանդարտին համապատասխան՝ ներառյալ հարմարեցված	• Հանրային կարծիքի ուսումնասիրություն տարին մեկ անգամ (նախնական (baseline) եւ վերջնական

հաշվետվողականությա նը՝ որպես կեղծ լուրերի դեմ պայքարի միջոց:	են հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, հրապարակված տվյալները համապատասխանում են բաց տվյալներ ձեւաչափին, պարունակում են լիարժեք ու ժամանակին հրապարակված տեղեկություններ • Պաշտոնական կայքերի այցելությունների թվի առնվազն 30% բարձրացում • Տեղեկություն ստանալու բավարարված հարցումների ծավալը 85% է • Տեղեկատվության ազատության միասնական վիճակագրությունը հրապարակվում է մարմինների կողմից: • Ներդվել են պետական կառույցների թափանցիկության եւ հաշվետվողականության ինքնազնահատման եւ գնահատման համակարգերը	(endline)) • Պաշտոնական կայքերի մշտադիտարկման արդյունքներ • Տեղեկատվության ազատության մշտադիտարկման արդյունքներ • Հրապարակված ՏԱ պաշտոնական վիճակագրություն • ԱՏՊ գործակալության տարեկան հաշվետվություն • Տեղեկություն տնօրինող պետական մարմինների տարեկան հաշվետվություններ
Ստեղծել ապատեղեկատվության կանխարգելման եւ հակազդեցության	• Փոխգործակցության նպատակով ստեղծված աշխատանքային խմբի հանդիպումներ առնվազն	• Փոխգործակցության խմբի աշխատանքի արդյունավետության չափմանն ուղղված

գործուն մեխանիզմներ՝ հաշվի առնելով և ներդնելով միջազգային լավագույն փորձը:	ամիսը մեկ անգամ • Մասնավոր հատվածի կողմից ապատեղեկատվության դեմ պայքարի համար տեխնոլոգիական լուծում առաջարկող ծրագրերի ֆինանսավորում • Մեդիա ինքնակարգավորման և արտադատական մարմինների շուրջ հանրային բարձր իրազեկվածություն եւ արդյունավետության բաձրացում:	հետազոտություն • Պաշտոնական կայքերի մշտադիտարկում • Մեդիա մշտադիտարկում • Հանրային կարծիքի ուսումնասիրություն (նախնական (baseline) եւ վերջնական (endline) • Արտադատական մարմիններին ուղղված տեղեկատվական վեճերը լուծելուն միտված դիմումների թիվ
Կարողությունների զարգացման ծրագրերի միջոցով հզորացնել ՀՀ պետական ինստիտուտների կարողությունը ապատեղեկատվություն ը կանխելու, հայտնաբերելու եւ վերլուծելու նպատակով	• Պետական գերատեսչությունների հաղորդակցության ստորաբաժանումների աշխատակիցների համար տարեկան առնվազն մեկ վերապատրաստում: • Նախատեսել ռազմավարական հաղորդակցության ստորաբաժանման ձեւավորում	• Աշխատանքի գնահատման հետազոտություն

Ռազմավարական ուղղությունները

ՀՀ Կառավարության ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարությունը ներառում է 3 ռազմավարական ուղղություններ՝ համապատասխան 12 գործողությունների համալիրով:

Ուղղություն	Գործողություն
1. Հզորացնել ՀՀ ինստիտուտների կարողությունը՝ ապատեղեկատվությունը կանխելու, հայտնաբերելու, արձագանքելու եւ վերլուծելու նպատակով	1.1 Բարելավել պետական կառույցների ռազմավարական հաղորդակցությունը և հզորացնել հաղորդակցության ստորաբաժանումների մարդկային, ֆինանսական եւ տեխնիկական ռեսուրսները 1.2 Բարելավել պետական կառույցների պրոակտիվ հրապարակայնությունը 1.3 Ներդնել պետական կառույցների թափանցիկության և հաշվետվողականության գնահատման համակարգ
2. Փոխգործակցության բարելավում և մասնավոր հատվածի մոբիլիզացիա	2.1 Փոխգործակցության աշխատանքային խմբի ստեղծում 2.2 Փոխգործակցություն փաստերի ստուգման հարթակների հետ 2.3 Փոխգործակցություն մեդիայի համակարգավորման և ինքնակարգավորման խթանման նպատակով 2.4 Մասնավոր հատվածի ներգրավում և մոբիլիզացիա
3. Բարձրացնել իրազեկումը և մեդիաազատությունների ու մեդիագրագիտության վերաբերյալ կրթության մակարդակը՝ ձևավորելով ապատեղեկատվության հանդեպ հանրային դիմակայունություն	3.1 Մեդիագրագիտության տարածման պետական ռազմավարության մշակում եւ աշխատանքների համակարգում 3.2 Մեդիագրագիտության ինտեգրում հանրակրթության մեջ 3.3 Ուսուցչների վերապատրաստումներ 3.4 Հանրակրթությունից դուրս մնացած խմբերի հետ աշխատանք 3.5 Հանրային և համայնքային ծառայողների վերապատրաստումներ և կարողությունների

	զարգացում

Ուղղություն 1-ին: Հզորացնել ՀՀ ինստիտուտների կարողությունը ապատեղեկատվությունը կանխելու, հայտնաբերելու և վերլուծելու նպատակով

1.1 Բարելավել պետական կառույցների ռազմավարական հաղորդակցությունը և հզորացնել ռեսուրսները

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի գործիքակազմում հաղորդակցությունը կարեւոր ուղղություններից է: Երբ գոյություն ունի տեղեկատվական վակուում, այն շատ արագ լցվում է ապատեղեկատվությամբ, հետեւաբար ժամանակին արված սպառիչ հաղորդակցությունը կարող է էականորեն նվազեցնել այդ վակուումը:

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ու համապատասխան կրթական ծրագրերի արդյունավետությունը մեծապես կախված է թիրախային խմբերի եւ լայն հանրության իրազեկվածությունից:

Պետական կառույցների հաղորդակցության արդյունավետության բարձրացումը անհրաժեշտ է իրականացնել հետեւյալ քայլերն իրականացնելով.

- Պետական կառույցների հաղորդակցության ստորաբաժանումների միասնական կառուցվածքի ձեւավորում եւ համալրում մարդկային, ֆինանսական եւ տեխնիկական ռեսուրսներով:
- Կանոնավոր մասնագիտական վերապատրաստումներ և անձնակազմի կարողությունների զարգացում:
- Հաղորդակցությամբ զբաղվող ստորաբաժանումների աշխատանքի վերակազակերպում:
- Կառավարության ընդհանուր հաղորդակցության ռազմավարության եւ հաղորդակցության ուղեցույցի (պրոտոկոլի) մշակում:

<u>Պետական կառույցների միասնական կառուցվածքի ձեւավորում, հաղորդակցության ստորաբաժանումների համալրում մարդկային, ֆինանսական և տեխնիկական ռեսուրսներով:</u>

Պետական կառույցների հաղորդակցության ստորաբաժանումները տարբերվում են միմյանցից կառուցվածքով: Դրանք ունեն իրարից տարբերվող հաստիքային ցուցակներ եւ չկա համակարգային ու միասնական մոտեցում:

Անհրաժեշտ է իրականացնել առկա իրավիճակի քարտեզագրում եւ վերլուծություն, որը թույլ կտա նոր մշակվող կառուցվածքում բացառել մի քանի նույնանման հաստիքների

կրկնությունը եւ ունենալ ստորաբաժանումների միանման կառուցվածք, որը, պետական գերատեսչության առանձնահատկություններից ելնելով, կարող է որոշակի փոփոխությունների ենթարկվել: Այս ստորաբաժանումներում կնախատեսվի նաեւ ռազմավարական հաղորդակցությամբ զբաղվող մասնագետի հաստիք:

<u>Կանոնավոր մասնագիտական վերապատրաստումները եւ անձնակազմի կարողությունների զարգացումը:</u>

Հաղորդակցությունը արագ զարգացող ոլորտ է: Անընդհատ ի հայտ են գալիս տեղեկատվության տարածման եւ երկկողմ հաղորդակցության նոր գործիքներ եւ ուղղություններ: Պետական գերատեսչությունների հաղորդակցության ստորաբաժանումների աշխատակիցները տարեկան առնվազն մեկ անգամ պետք է անցնեն վերապատրաստման դասընթացներ, որոնք կարող են վերաբերել սոցիալական մեդիայի կառավարման, դիզայնի, ապատեղեկատվության դեմ պայքարի, ռազմավարական հաղորդակցության, վարքագծային գիտության եւ այլ թեմաների:

<u>Հաղորդակցությամբ զբաղվող ստորաբաժանումների աշխատանքի վերակազմակերպում:</u>

Պետական գերատեսչությունների կողմից տեղեկատվության տարածումը պետք է ունենա 2 հիմնական ուղղություն՝ սեփական բովանդակության պրոակտիվ տարածում եւ կեղծ լուրերի դեմ պայքար/հերքումներ:

Ապատեղեկատվության դեմ հաղորդակցության ռազմավարությունը պետք է ավելի ինտենսիվ, կրկնվող եւ դրդող (nudge) բովանդակություն ունենա, որպեսզի կարողանա փոխլրացնել գործիքակազմի այլ ուղղություններին:

Անհրաժեշտ է ստեղծել կեղծ լուրերի արձագանքման/հերքման հստակ մեխանիզմ/պրոտոկոլ, որը կներառի հետեւյալ քայլերը.

- Հաղորդակցությամբ զբաղվող տորաբաժանումներում ունենալ մեկ պատասխանատու, որը կմշտադիտարկի եւ արագ կհայտնաբերի ոլորտին վերաբերող կեղծ տեղեկատվությունը:
- Կեղծ տեղեկատվության տարածման մասշտաբների կամ դրա ռիսկի գնահատում, որի վրա հիմնվելով պետք է որոշել ապատեղեկատվության արձագանքման մակարդակն ու հարթակը (մեկնաբանություն սոցիալական ցանցերում, մամուլի հաղորդագրություն, համապատասխան վարչության ղեկավարի հարցազրույց, գերատեսչության ղեկավարի հարցազրույց):
- Կեղծ տեղեկատվությունը հերքող բովանդակության մշակում, որը պետք է ստույգ լինի մասնագիտական տեսանկյունից, սակայն հեշտ ընկալելի լինի հասարակության կողմից:

- Ուղեցույցների/ռեսուրսների մշակում։

<u>Կառավարության ընդհանուր հաղորդակցության ռազմավարության եւ հաղորդակցության ուղեցույցի (պրոտոկոլի) մշակում։</u>

Պետական բոլոր կառույցներն աշխատում են կառավարության միասնական տեսլականի իրագործման ուղղությամբ եւ այդ տեսլականի բաղադրիչների վերաբերյալ անհրաժեշտ է մշակել մեկ միասնական հաղորդակցության ռազմավարություն, որը յուրաքանչյուր գերատեսչություն կտեղայնացնի ըստ իր մանդատի։

Բացի այդ՝ անհրաժեշտ է մշակել կառավարության միասնական ներկայացման համար անհրաժեշտ հաղորդակցության ուղեցույցներ եւ պրոտոկոլ՝ աշխատելով բարձրացնել ստեղծված «Կառավարության բրենդ»-ի հեղինակությունը։

Ապատեկղեկատվության դեմ պայքարը պետք է դառնա միասնական հաղորդակցության ռազմավարության բաղադրիչներից մեկը, որի նպատակներն են.

- Ապատեղեկատվության տարածման հետ կապված ռիսկերի վերաբերյալ հանրային լայն իրազեկում
- Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի գործիքակազմի ներկայացում եւ դրա իրականացման համար հանրային աջակցության ապահովում
- Ապատեղեկատվության վերհանման եւ չտարածման համար անհրաժեշտ քայլերի եւ գիտելիքների հանրայնացում
- Փաստերի ստուգման հարթակների հանրայնացում

Հաղորդակացության ռազմավարությունը համակարգող եւ իրականացնող մարմիններն են.

Հաղորդակցության ռազմավարությունը համակարգող մարմինը Հանրային կապերի եւ տեղեկատվության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ն է։

Ռազմավարությունը իրականացնող մարմիններն են.

- ՀՀ Ազգային ժողով,
- ՀՀ պետական կառավարման մարմինները, ի դեմս տեղեկատվության եւ հանրային կապերի ստորաբաժանումների,
- Հաղորդակցության ոլորտում գործունեություն ծավալող միջազգային կազմակերպություններ,
- Հաղորդակցության ոլորտում գործունեություն ծավալող հասարակական կազմակերպություններ։

Հաղորդկացության ռազմավարության թիրախներն են.

- Ուսուցիչներ
- Ծնողներ
- Երիտասարդներ
- Միջինից բարձր տարիքի անձիք
- Դասախոսներ
- Լրագրողներ
- Հանրային կարծիքի ձեւավորողներ եւ առաջատարներ
- Պետական գերատեսչությունների աշխատակիցներ
- Բիզնես ոլորտի աշխատակիցներ

1.2 Բարելավել պետական կառույցների պրոակտիվ հրապարակայնությունը

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարն առավել արդյունավետ դարձնելու նպատակով նախատեսվում է բարելավել կառավարման համակարգում պրոակտիվ հրապարակայնության մակարդակը։ Պրոակտիվ հրապարակայնության էությունն այն է, որ պետական մարմինները սեփական նախաձեռնությամբ հրապարակում են իրենց գործունեությանն առնչվող տեղեկատվություն՝ մատչելիության, արդիականության եւ ամբողջականության սկզբունքների հիման վրա։

Պետական գերատեսչությունները պետք է ձեռնարկեն հավակնոտ միջոցառումներ հանրային հետաքրքրության պաշտոնական փաստաթղթերը լիարժեք հանրայնացնելու ուղղությամբ ինչպես իրենց նախաձեռնությամբ, այնպես էլ հարցման հիման վրա, որպեսզի նպաստեն բաց եւ արդյունավետ կառավարմանը եւ կանխեն կեղծ տեղեկությունների ի հայտ գալը։

Պրոակտիվ հրապարակայնության նպատակը ոչ միայն հակաքարոզչություն տարածելն է, այլ փաստերը ժամանակին, բաց տվյալների եւ լիարժեք հասարակությանը փոխանցելն է, որպեսզի ձեւավորվի հակազդող «պատմության մյուս կողմը», որը քաղաքացիները պետք է հասկանան նախքան կեղծ տեղեկատվության հանդիպելը։

Այս նպատակով անհրաժեշտ է կատարել հետեւյալ գործողությունները.

1.2.1 Պաշտոնական կայքերի միասնական ստանդարտի մշակում

Անհրաժեշտ է մշակել պաշտոնական կայքերի ստեղծման եւ մշակման ընդհանուր քաղաքականություն, կայքերի մշակման միասնական եւ արդիական ստանդարտ եւ կայքերի ձեւավորման տիպային օրինակ։

Պաշտոնական կայքերի կառուցվածքի եւ ձեւավորման միասնականությունը հեշտացնում է քաղաքացու կողմից տեղեկատվության փնտրումը, արդյունավետ դարձնում քաղաքացի-կառավարություն առցանց շփումը, հետեւաբար և նվազեցնում ապատեղեկատության հոսքերը։

Անհրաժեշտ է նաեւ համապատասխան փոփոխություններ կատարել պաշտոնական կայքերի ստանդարտացման մասին իրավական կարգավորումներում, որոնք կլինեն գործուն, կիրառելի եւ կբխեն տեխնոլոգիաների զարգացման արդի պահանջներից։

1.2.2 Պաշտոնական կայքերի չափանիշները

Ապահովել, որ պաշտոնական կայքերը հարմարեցվեն հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց կարիքներին։ Դրանցում ժամանակին և լիարժեք կիրապարակվեն օրենսդրությամբ սահմանված պարտադիր հրապարակման ենթակա տեղեկությունները եւ դրանցում կատարվող փոփոխությունները։ Պաշտոնական կայքերում տեղեկությունները կիրապարակվեն բաց տվյալների ձեւաչափով՝ հասանելի և մատչելի յուրաքանչյուրին։

1.3 Ներդնել պետական կառույցների թափանցիկության և հաշվետվողականության գնահատման համակարգ

Պետական կառույցների թափանցիկության եւ հաշվետվողականության անհրաժեշտ մակարդակի ապահովման նպատակով անհրաժեշտ է մեծացնել տեղեկատվության ազատության օրենսդրության նկատմամբ վերահսկողության ազդեցությունը՝ ներդնելով մարմինների գնահատման համակարգ։ Տեղեկատվություն ստանալու հարցումներին պատասխանելու պրակտիկան եւ պրոակտիվ հարապակայնության ապահովումը պետք է ենթարկվեն հարաբերական գնահատումների՝ առկա բացերն ու խնդիրները վեր հանելու եւ ժամանակին կառավարելու նպատակով։

Տեղեկատվության ազատության եւ հրապարակայնության գնահատման համակարգը մշակելիս անհարժեշտ է հաշվի առնել բացություն ըստ դիզայնի (openness by design) մոտեցումը [12], որի նպատակն է խրախուսել տեղեկություն տնօրինողներին՝ գործել օրենքին համապատասխան սեփական նախաձեռնությամբ։ Այս մոտեցումն ուղղակիորեն համադրելի է ռազմավարության պրոակտիվ հրապարակայնության ապահովման ուղղության հետ։

Տեղեկատվության ազատության եւ հրապարակայնության գնահատման համակարգը բաղկացած է երկու հիմնական ենթահամակարգերից.

- արտաքին գնահատում - այս բաղադրիչը բացահայտում է ՏԱ ոլորտի ընդհանուր գնահատման տեսլականը՝ ինչպես, որ մարմնի կողմից, ինչ պարբերականությամբ եւ ինչ չափանիշների հիման վրա է իրականացվելու ՏԱ ընդհանուր գնահատումը։

- ինքնագնահատում (ներքին գնահատում) - այս բաղադրիչը ներառում է տեղեկություն տնօրինողի կողմից ինքնագնահատման մեթոդոլոգիան, այն

[12] Տե՛ս Information Commissioner’s Office, Openness by design: The Information Commissioner’s strategic plan 2019/20 – 2021/22, https://ico.org.uk/media/about-the-ico/documents/2615190/openness_by_-design_strategy_201906.pdf, էջ 4:

չափանիշները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն տեղեկություն տնօրինողի կողմից, ինչպես նաեւ խորհրդատվական ցուցումներ ՏԱ այն հիմնական գործառույթների վերաբերյալ, որոնք տեղեկություն տնօրինողը պարտավոր է իրականացնել ՏԱ ինքնագնահատումն իրականացնելուց առաջ:

Գնահատման հիմնական նպատակն է ձեւավորել տվյալ մարմնում հրապարակայնության ու տեղեկատվության ազատության առկա վիճակի վերաբերյալ արժանահավատ տվյալներ, վեր հանել պրակտիկայի եւ օրենսդրության կիրառման ոլորտում առկա խնդիրները, ահազանգել դրանց մասին՝ հնարավորություն տալով իրավասու մարմիններին եւ քաղաքացիական հասարակությանը հետեւողական լինելու այդ խնդիրների ժամանակին եւ արագ լուծմանը:

Գնահատման/ինքնագնահատման ենթակա են հետեւյալ հարցերը.

- ✔ Տեղեկատվության ազատության ռեակտիվ ապահովումը. ՏԱ հարցումներին պատասխանելը,
- ✔ Տեղեկություն ստանալու մերժման հիմքերը եւ կարգի ապահովումը,
- ✔ Տեղեկատվության ազատության պրոակտիվ ապահովումը,
- ✔ ՏԱ համար պատասխանատու պաշտոնատար անձի ինստիտուտը,
- ✔ ՏԱ վիճակագրության վարման եւ հրապարակման պարտականության կատարումը,
- ✔ Տեղեկություն ստանալու հարցումների պաշտոնական վիճակագրության ձեւավորման աղբյուրները,
- ✔ Տեղեկություն ստանալու իրավունքի խախտումների բողոքարկման արդյունավետությունը,
- ✔ Էլեկտրոնային հարցումների միասնական հարթակը:

Ինքնագնահատումը պետք է իրականացվի առնվազն տարին մեկ անգամ:

Ինքնագնահատումը պետք է իրականացվի մշակված տեղեկություն տնօրինողի կողմից՝ տեղեկատվության ազատության ինքնագնահատման հարցաշարի եւ մեթոդաբանության հիման վրա:

Ինքնագնահատման հարցաշարը ներառում է տեղեկություն ստանալու հարցումներին ընթացք տալու, մերժման հիմքերի, մատչելիության պրոակտիվ ապահովման, ՏԱ պատասխանատուի, ՏԱ վիճակագրության վարման, հրապարակման, վիճակագրության ձեւավորման աղբյուրների եւ էլեկտրոնային հարցումների միասնական հարթակի վերաբերյալ 80 հարց-չափանիշ եւ յուրաքանչյուր հարցի հնարավոր պատասխանների տարբերակներ: Հարց-չափորոշիչները վերաբերում են, ՏԱ ռեակտիվ ապահովմանը (հարցումներին ընթացք տալու պրակտիկային), մերժումներին եւ մերժման հիմքերին,

պրոակտիվ հրապարակայնության ապավոման մեխանիզմներին, ՏԱ համար պատասխանատու պաշտոնատար անձի ինստիտուտին, ՏԱ վիճակագրության վարման եւ հրապարակման պարտականության կատարմանը եւ վիճակագրության վարման աղբյուրներին, ինչպես նաեւ էլեկտրոնային հարցումների միասնական հարթակի օգտագործմանը:

Ինքնագնահատման համակարգի շնորհիվ ձեռք բերված արդյունքները պետք է համադրվեն արտաքին գնահատման արդյունքների հետ: Գնահատման արդյունքում պետական կառավարման մարմինները կինդեքսավորվեն՝ ըստ իրենց կառույցում հրապարակայնության մակարդակի:

Ուղղություն 2-րդ: Փոխգործակցության բարելավում և մասնավոր հատվածի մոբիլիզացիա

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի արդյունավետությունը մեծապես կախված է շահառուների գործակցությունից, միասնական սկզբունքների ամրագրումից եւ դրանց հետեւողականության համակարգային վերահսկողությունից: Պետական մարմինների, տեղեկատվատության եւ իրավական ոլորտներում գործունություն ծավալող կազմակերպությունների, լրագրողների եւ ոլորտի փորձագետների չհամակարգված, չհամաձայնեցված, երբեմն քաոտիկ վարքագիծը կարող է հանգեցնել թե՛ համապատասխանը օրենսդրության չկիրառմանը, թե՛ կրթական ծրագրերի արդյունավետության նվազմանը:

Այսպիսով՝ **փոխգործակցության ուղղության գլխավոր նպատակը ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ազգային ռազմավարության իրականացման ընթացքում արդյունավետ փոխգործակցության ապահովումն է շահառու բոլոր խմբերի եւ անհատների հետ:**

Ենթանպատակներն են.

- Առանձնացնել ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ազգային ռազմավարության արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպություններն ու մարմինները, ներառյալ մասնավոր հատվածը եւ ձեւավորվել համագործակցության ձեւաչափ

- Սահմանել փոխգործակցության ուղղություններն ու վեր հանել հնարավորությունները

- Ստեղծել փոխգործակցության համար անհրաժեշտ մեխանիզմներ

Ապատեղեկատվության և քարոզչության դեմ պայքարը պահանջում է բոլոր սոցիալական դերակատարների եւ շահագրգիռ կողմերի համագործակցությունը, բիզնեսից, լրատվամիջոցներից եւ քաղաքական կուսակցություններից մինչեւ կրթական հաստատություններ եւ հասարակական կազմակերպություններ:

Սույն ռազմավարության շրջանակներում առաջարկվում են ապատեղեկատվության դեմ պայքարի շրջանակում փոխգործակցության հետեւյալ մեխանիզմներն ու ուղղությունները.

2.1 Աշխատանքային խմբի ստեղծում

Փոխգործակցող մարմինների համապատասխան մանագետների (Տեղեկատվության եւ հանրային կապերի վարչության պետեր, խմբագիրներ, լրագրողներ, հանրային կապերի մասնագետներ, հասարակական կազմակերպությունների նախագահներ եւ այլ) կողմից աշխատանքային խմբի ստեղծում՝ Հանրային կապերի եւ տեղեկատվության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի համակարգմամբ: Աշխատանքային խմբի նպատակներն են.

- Ապատեղեկատվության դեմ ազգային ռազմավարության քննարկում եւ վերջնականացում
- Ռազմավարության իրականացման նպատակով դերերի արդյունավետ բաշխում
- Ռազմավարության իրականացման մշտադիտարկում
- Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի նոր գործիքների եւ հարթակների ստեղծում, որտեղ ներգրավված կլինեն մի քանի մարմիններ
- Առկա ռեսուրսների բաշխում եւ անհրաժեշտության դեպքում՝ ֆոնդահայթայթում
- Հանրային իրազեկման նպատակով սեփական հարթակների կիրառում

Աշխատանքային խմբի գործունեությանը վերաբերող մանրամասները (հանդիպումների հաճախակիություն, վայր, օրակարգ, գործողությունների հաջորդականություն) պետք է քննարկվեն աշխատանքայի խմբի առաջին նիստի ժամանակ: Աշխատանքային խմբի ստեղծումը նախաձեռնում է Հանրային կապերի եւ տեղեկատվության կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը, ոլորտի կազմակերպություններին եւ այլ շահառուների աշխատանքային խմբի ստեղծման մասին իրազեկմամբ:

Ապատեկատվության դեմ պայքարը պահանջում է արագ արձագանքման մեխանիզմների ներդրում, ինչպես առանձին գերատեսչությունների, այնպես էլ համակարգային մակարդակով: Այս առումով առցանց հաղորդակցության հարթակի ստեղծումը հնարավորություն կտա վերջին թարմացումների վերաբերյալ իրազեկել գործընկերներին, իսկ անհրաժեշտության դեպքում կապահովի արագ համախմբումն ու արձագանքը:

Առցանց հաղորդակցության հարթակի ընտրությունը պետք է կատարվի աշխատանքային խմբի կողմից (Mail-ային հաղորդակցություն, սոցիալական մեդիա խումբ եւ այլն) եւ ընդգրկի թե՛ աշխատանքային խմբի անդամներին, թե՛ ոլորտի այլ շահառուների եւ պատասխանատուների:

2.2 Փոխգործակցություն փաստերի ստուգման հարթակների հետ

Անկախ փաստերի ստուգման հարթակներին հետ կձեւավորվի ակտիվ համագործակցության շրջանակ: Կկազմակերպվեն պարբերական քննարկումներ ոլորտի արդի զարգացումները եւ տենդենցները քննարկելու եւ տեղեկատվություն փոխանակելու նպատակով:

Կառավարությունը կհամագործակցի նաեւ այս հարթակների հետ ամբողջական ու ժամանակին տվյալներ տրամադրելու միջոցով, որպեսզի փաստերի ստուգման հարթակները կարողանան լիարժեք կատարել իրենց գործառույթը:

Համգործակցային ձեւաչափերը հատկապես ակտիվորեն կկիրառվեն նախընտրական փուլերում քաղաքական ապատեղեկատվության հոսքերը նվազեցնելու նպատակով:

2.3 Փոխգործակցություն մեդիայի համակարգավորման և ինքնակարգավորման խթանման նպատակով

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի օրակարգը ներառում է նաեւ լրատվամիջոցների իրական շահառուների եւ ֆինանսավորման թափանցիկության ապահովումը, ինչպես նաեւ լրատվամիջոցների ինքնակարգավորման եւ համակարգավորման[13] մեխանիզմների խթանումը եւ հզորացումը:

Լրատվամիջոցների իրական շահառուների հայտարագրման գործընթացը սկզիբ է առել 2021թ. սեպտեմբերից: ԻՇ թափանցիկության ապահովման կարգավորումներն առկա են, եւ սույն ռազմավարության շրջանակում հիմնական առանցքը ԻՇ թափանցիկությունն ապահովող իրավական դրույթների լիարժեք կյանքի կոչելն է: Հանրությանը լիարժեք հասանելի եւ մատչելի պետք է լինեն մեդիաների իրական շահառուների տվյալները հանրային բաց ռեգիստրի միջոցով:

---

[13] Համակարգավորումը ներառում է մեդիա կարգավորող մեխանիզմները եւ ինքնակարգավորման գործիքները: Այն առավել ներառական է, քանի որ գործընթացում ներգրավվում են ինչպես պետությունը, կարգավորող մարմինները, այնպես էլ մեդիաները, ՔՀԿ-ները եւ քաղաքացիները:

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարում էական նշանակություն ունեն ինքնակարգավորման եւ համակարգավորման մեխանիզմները: Եվրախորհրդի վերջին փաստաթղթերը հատուկ շեշտում են, որ անդամ պետությունները հստակ պարտավորություններ են կրում ինքնակարգավորման հետ կապված՝ ապահովելով ինքնակարգավորման եւ համակարգավորման մեխանիզմների համապատասխան ֆինանսավորում եւ իրավական աջակցություն՝ անկախությունն ու ֆինանսական կայունությունն ապահովելու համար:[14]

Ինքնակարգավորման աջակցության ուղղությամբ արդեն իսկ որոշակի աշխատանք կատարվել է: Մասնավորապես՝ «Տեսալսողական մեդիայի մասին» օրենքում 2020թ. արված փոփոխությունների համաձայն՝ մասնագիտական էթիկայի կանոնագիրը եւ ինքնակարգավորման մեխանիզմները պարտադիր են դարձել լիցենզավորող մրցույթներին մասնակցող հեռարձակող մեդիայի համար, թեեւ այդ միջոցների կիրառման պրակտիկան դեռեւս բավարար չէ: Նախատեսվում է շարունակել ընդհանուր բարենպաստ միջավայրի ձեւավորումը եւ ինքնակարգավորման մեխանիզմների պոտենցիալ դերի մասին հանրային իրազեկվածության բավարար մակարդակի ապահովումը, ինչպիսիք են՝ Էթիկայի դիտորդ մարմինը[15] եւ Տեղեկատվական վեճերի խորհուրդը[16], որոնք կարող են բարձրացնել լրատվամիջոցների հանձնառությունը բովանդակության որակի վերահսկման նկատմամբ:

Ինքնակարգավորման խթանման ուղղությամբ կառավարության գործունեության հիմնական ուղղությունները ներկայացված են 2022թ.ին մշակված Ինքնակարգավորման զարգացման հայեցակարգում: Առաջնային է ինքնակարգավորման ձեւավորված մեխանիզմներին մեդիաների անդամակցության եւ գործընթացում ակտիվ ներգրավման հարցը:

Միաժամանակ կարգավորումներ կսահմանվեն նախատեսելու Հանրային հեռուստատեսության եւ ռադիոյի կողմից էթիկայի վարքականոններ մշակելու եւ ընդունելու նպատակով:

Կարգավորող անկախ մարմնի (Հեռուստատեսության եւ ռադիոյի ազգային հանձնաժողովի) լիազորությունների շրջանակը կընդլայնվի՝ ընդգրկելով նաեւ մեդիագրագիտության պարտադիր բացադրիչը:

Կարգավորող մարմինը կապահովեն հանրային իրազեկվածության բարձրացում մեդիաների դերի եւ առաքելության, կարգավորման եւ ինքնակարգավորման մարմինների դերի եւ գործառույթների, ինչպես նաեւ մեդիաների իրական շահառուների

---

[14] Տե՛ս Council of Europe, Declaration Decl(13/02/2019)2 by the Committee of Ministers on the financial sustainability of quality journalism in the digital age, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=090000168092dd4d:

[15] Տե՛ս www.ypc.am:

[16] Տե՛ս www.idcarmenia.am:

թափանցիկության եւ ֆինանսական հաշվետվողականության կարեւորության եւ կարգավորումների վերաբերյալ։

2.4 Մասնավոր հատվածի ներգրավում և մոբիլիզացիա

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարում առանցքային է նաեւ մասնավոր հատվածի դերը։ Տեղեկատվական տեխնոլոգիական մասնավոր ընկերությունները կարող են ստանձնել ապատեղեկատվության դեմ պայքարի իննովացիոն գործիքների մշակման դերը ինչպես կառավարության, այնպես էլ քաղաքացիական հասարակության հետ ակտիվ համագործակցությամբ։

Սոցիալական հարթակները, որոնողական համակարգերն ու առցանց գովազդը մեծապես օգտագործվում են ապատեղեկատվության տարածման գործում։ Նորագույն տեխնոլոգիաները կարող են ինչպես նպաստել ապատեղեկատվության տարածմանը, այնպես էլ դրանց դեմ պայքարի կարեւոր գործիք դառնալ։ Եվրոպական երկրներում արդեն իսկ գոյություն ունեն արհեստական բանականության եւ մեքենայական ուսուցման վրա հիմնված ծրագրեր (օր.՝ PHEME, WeVerify, InVID, ChekDesk, Veri.ly, Citizen Des, Emergent, Crisp)[17], որոնք չնայած հետագա զարգացման կարիք ունեն, բայց այս ոլորտում կարելի է առաջին արդյունավետ քայլեր համարել։ Սրանք կարող են արդյունավետորեն կիրառվել ապատեղեկատվության դեմ պայքարում արհեստական բանականությունն միջոցով։

Մասնավոր ընկերություններն հատկապես կարեւոր դերակատարում կարող են ունենալ ապատեղեկատվության դեմ ավտոմատացված պայքարի մեխանիզմների եւ արհեստական բանականության միջոցով արդյունավետ գործիքների մշակման հարցում։ Պետական ֆինանսավորման կամ միջազգային կազմակերպություններից տրվող դրամաշնորհների առկայությունը տեխնոլոգիական մասնավոր ընկերությունների համար տեղական շուկայի համար արդյունավետ ծրագրերի ստեղծման շարժառիթ կարող են դառնալ։

Մյուս կողմից անհրաժեշտ է խթանել պետության եւ սոցիալական հարթակների միջեւ համագործակցությունը՝ ստեղծելով ուղիղ երկխոսության խողովակներ՝ սոցիալական հարթակների ալգորիթմների, այս հարթակներում տեղադրվող գովազդի եւ հովանավորված բովանդակության (sponsored content), բովանդակության մոդերացիայի, կեղծ հաշիվների հիմնախնդիրների, սոցիալական պատասխանատվության շրջանակի, անձնական տվյալների պաշտպանության, անաչառության եւ բազմազանության

[17] Տե՛ս EPRS | European Parliamentary Research Service, Automated tackling of disinformation, 2019, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/624278/EPRS_STU(2019)624278_EN.pdf ։

ապահովման եւ այլ կենսական հարցերի շուրջ անմիջական երկխոսություն ծավալելու նպատակով: Երկխոսությունը նաեւ կնպաստի սոցիալական հարթակներում համակարգավորման մեխանիզմներ ներդնել: Այս քայլերը հնարավորություն կտան պայքարել սոցիալական հարթակներում ապատեղեկատվության լայնամասշտաբ ալիքների դեպքում:

Ուղղություն 3-րդ: Բարձրացնել մեդիաազատությունների վերաբերյալ գիտելիքի և մեդիակրթության մակարդակը՝ ձեւավորելով ապատեղեկատվության հանդեպ հանրային դիմակայություն

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարում լրագրողական համայնքի ջանքերի, փաստերի ստուգման մասնագիտական նախաձեռնությունների արդյունավետությունը մեծապես կախված է հասարակության մեդիագրագիտության մակարդակից. որքանո՞վ են մարդիկ ընկալում ժողովրդավարության ու խոսքի ազատության իմաստն ու նպատակը, հասկանում մեդիայի աշխատանքը, դրա ազդեցության մեխանիզմները, տարբերում կասկածելի ու վստահելի տեղեկությունները, աղբյուրները, կարողանու՞մ են ստուգել տեղեկությունները, կառավարել իրենց առցանց վարքը, զգացմունքներն ու արձագանքները՝ կասկածելի, կեղծ, մոլորեցնող տեղեկությունների հանդիպելիս, պաշտպանվա՞ծ են տեղեկատվական ու գրոհներից ու օնլայն խաբեություններից:

Աշխարհում ինտերնետ օգտատերերի 57%-ը կեղծ լուրերը մտահոգիչ է համարում[18]:

Հայաստանում մարդկանց 48%-ն ամեն օր հանդիպում է ապատեղեկատվության եւ մոլորեցնող լուրերի, իսկ հանրության 80%-ը ոչ մի քայլ չի ձեռնարկում կասկածելի տեղեկության հանդիպելիս[19]: Մարդիկ կարիք ունեն ավելի լավ հասկանալու տեղեկատվական միջավայրը, նաեւ զինվելու կասկածելի տեղեկությունները ճանաչելու եւ ստուգելու հմտություններով:

Եվրոպական խորհրդարանի Աուդիովիզուալ մեդիայի մասին դիրեկտիվը սահմանում է, որ մեդիագրագիտությունը մեդիան արդյունավետ եւ ապահով կիրառելու հմտությունների, գիտելիքի ու ընկալումների ամբողջությունն է. քաղաքացիները պիտի կարողանան հասանելիություն ունենալ տեղեկատվությանը, քննադատորեն վերլուծել այն, ստեղծել մեդիաբովանդակություն: Փաստաթուղթը նաեւ շեշտում է, որ տեխնոլոգիական կրթությունից բացի շատ կարեւոր է «քննադատական մտածողության

---

[18] Տե՛ս Lloyds Register Foundation, World Risk Poll (Powered by Gallup), 2020, https://tinyurl.com/mksecjb6:

[19] Տե՛ս Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն եւ Հետազոտական ռեսուրսների կովկասյան կենտրոն – Հայաստան, Մեդիա սպառումը Հայաստանում, 2022, https://media.am/hy/lab/2022/01/26/31473/:

դերը՝ դատողություններ անելու, բարդ իրականությունը վերլուծելու, կարծիքն ու փաստը տարբերելու համար»[20] ։

Այս մոտեցումները հիմք ընդունելով՝ եվրոպական շատ երկրներ ներառել են մեդիագրագիտության կարողությունների զարգացումը կրթական համակարգում՝ առաջնորդվելով նաեւ մոտեցմամբ, որ հենց պետության պարտավորությունն է մշակել ռազմավարություն ու ծրագրեր եւ ապահովել քաղաքացիների մեդիակրթությունը[21] ։

Դասավանդման մոտեցումները տարբեր են եվրոպական երկրներում՝ տարրալուծել գործընթացը տարբեր առարկաների ծրագրերում, առաջարկել առանձին թիրախային դպրոցական առարկաներ (մեդիագրագիտության, մեդիա արտադրություն, ֆիլմի գրագիտություն) կամ կարճ 2-3-ամիս տեւողությամբ մոդուլներ, դարձնել մեդիագրագիտությունը խորացված ուսումնական ուղղություն ավագ դպրոցում, ստեղծել խմբակներ կամ ակումբներ…

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն միջազգային առաջատարն է մեդիա եւ ինֆոմացիոն գրագիտության տարածման, ուղեցույցների մշակման հարցում։ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի նոր ուղեցույցը (Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines) շեշտում է, որ մեդիա եւ ինֆորմացիոն գրագիտությունը հանրակրթության մեջ ինտեգրելուն զուգահեռ պիտի նաեւ

- ստեղծվեն ոչ ֆորմալ կրթության հնարավորություններ (առցանց ռեսուրսներ, դասընթացներ)
- համայնքային նախաձեռնություններ (խմբակներ, գրադարաններ)
- մասնագիտական վերապատրաստումներ (քաղաքականություն մշակողներ, պաշտոնյաներ, լրագրողներ, առողջապահության ոլորտի աշխատողներ, քաղիասարակություն եւ այլք)[22]։

Մեդիագրագիտության տարածման աշխատանքը համակարգելու համար շատ երկրներում պատասխանատու մարմիններ են ստեղծվում կառավարությանը, կրթության նախարարությանը կից։ Ֆինլանդիայում, օրինակ, Ազգային մեդակրթության եւ աուդիովիզուալ մեդիայի ինստիտուտ գործել է դեռ 1940-ականներից, որի հիմքի վրա էլ

---

[20] Տե՛ս Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU (Audiovisual Media Services Directive), article 59, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj:

[21] Տե՛ս Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU (Audiovisual Media Services Directive), article 33, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj:

[22] Տե՛ս UNESCO, Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines, էջ 30, 2022, https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/files/2022/02/Global%20Standards%20for%20Media%20and%20Information%20Literacy%20Curricula%20Development%20Guidelines_EN.pdf :

ձեւավորվել է այսօր մեդիագրագիտությունը կարգավորող կառույցը՝ KAVI-ն (Ազգային աուդիովիզուալ ինստիտուտը)[23]՝ Կրթության նախարարությանը կից: Այս կառույցը նաեւ հետեւում է մեդիայի աշխատանքին եւ համապատասխան օրենսդրության պահպանությանը լրատվամիջոցներում՝ երեխաների իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից:

Շվեդիայում գործող Մեդիա խորհուրդը նման գործառույթներ ունի. տարածում է մեդիակրթություն, հետեւում է մեդիայի աշխատանքին, դասակարգում է մեդիայի արտադրանքը՝ տարիքային բաժանումներով ու համապատասխան նշումներով[24], նաեւ համակարգում է մեդիագրագիտությամբ զբաղվող այլ կառույցների ու կազմակերպությունների ցանցի աշխատանքը:

Իսկ Մեծ Բրիտանիայում, օրինակ՝ մեդիագրագիտության պատասխանատուն Ofcom-ն է՝ մեդիա դաշտը կարգավորող անկախ մարմինը, որը սերտորեն համագործակցում է կառավարության հետ եւ հետեւում մեդիագրագիտության ռազմավարությանը[25]:

Մեդիագրագիտության տարածման միջազգային լավագույն փորձը հուշում է նաեւ, որ այս գործընթացը պիտի հիմնված լինի խորը հետազոտությունների ու տվյալների վրա, ունենա մանրամասն մշակված ռազմավարություն եւ գործողությունների ծրագիր, լինի համընդգրկուն, համակարգային եւ շարունակական[26]:

3.1 Աշխատանք՝ մեդիագրագիտությունը հանրակրթության մեջ ներառելու ուղղությամբ

Մեդիակրթությունը ինստիտուցիոնալիզացնելու նպատակով կազմակերպություններն աշխատում են ԿԳՄՍ նախարարության, բուհերի, ուսումնական հաստատությունների հետ:

Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոնը 2011 թվականից սկսած անցկացնում է ուսուցիչների եւ դասընթացավարների վերապատրաստումներ՝ ԿԳՄՍ նախարարության կողմից երաշխավորված «Մեդիագրագիտություն» առաջին հայերեն ուսումնական ձեռնարկի նյութերով[27] (լրամշակված ձեռնարկը պատրաստ կլինի 2022-ին): 2017թ.-ին ՄՆԿ-ի եւ նախարարության միջեւ կնքված հուշագրում, ըստ էության, առաջին անգամ

---

[23] Տե՛ս Ազգային աուդիովիզուալ ինստիտուտ, Ֆինլանդիա, https://kavi.fi/:

[24] Տե՛ս Շվեդիայի Մեդիա խորհուրդ, https://www.statensmedierad.se/:

[25] Տե՛ս Department for Digital, Culture, Media and Sport, UK, Online Media Literacy Strategy, 2021, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1004233/DCMS_Media_Literacy_Report_Roll_Out_Accessible_PDF.pdf:

[26] Տե՛ս Finnish Ministry of Education and Culture, Media Literacy in Finland: national media education policy, 2019, https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf:

[27] Տե՛ս Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն, «Մեդիագրագիտություն» ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, 2013, https://media.am/hy/lab/2020/04/16/17917/ :

պետությունը կարեւորեց մեդիագրագիտության ինտեգրումը դպրոցում ու պարտավորություն ստանձնեց՝ աջակցել այդ գործին:

Հանրային լրագրության ակումբը վերջին երկու տարիներին ակտիվորեն աջակցում է մեդիագրագիտությունը նախադպրոցական կրթության մեջ ներառելու ջանքերին՝ վերապատրաստելով մանկավարժներին, մշակելով ու տեղայնացնելով ուսումնական նյութեր եւ առաջարկներ:

Թվային գրագիտության ուղղությամբ դպրոցների հետ ակտիվ համագործակցում է Մեդիակրթության կենտրոնը:

Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոնը զարգացնում է պատանիների՝ փաստերը ստուգելու կարողությունները՝ փաստերի ստուգման լաբորատորիաներ ստեղծելով բուհերում ու դպրոցներում: Միաժամանակ պարբերաբար կազմակերպում փաստերի տուուգման վերապատարստման դասընթացներ հանրային եւ համայնքային ծառայողներիի ինչպես նաև բիզնեսի ներկայացուցչիների համար[28]:

Տարրական դասարանների ուսուցիչների հետ ակտիվորեն աշխատում է Երեւանի պետական մանկավարժական համալսարանի Սկզբնական կրթության ֆակուլտետը, որտեղ գործում է մուլտիմեդիա լաբորատորիա, մշակվել է «Մեդիակրթությունը տարրական դպրոցում» ուսումնամեթոդական ձեռնարկը եւ իրականացվում են վերապատրաստումներ[29] :

Վերջին մի քանի տարիներին Հայաստանում պետական աջակցությամբ Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոնի կողմից նշվում է Մեդիագրագիտության շաբաթը, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գլոբալ նախաձեռնության տեղայնացումն է. հոկտեմբերի վերջին կամ նոյեմբերի սկզբին անցկացվող շաբաթվան միանում են ՀՀ բոլոր դպրոցները, նաեւ շատ բուհեր, մանկապարտեզներ, կրթական ու մշակութային կենտրոններ ու կազմակերպություններ, լրատվամիջոցներ՝ դասընթացներ, միջոցառումներ եւ իրազեկման արշավներ կազմակերպելով:

Պետության հետ համագործակցությունը հատկապես ակտիվացել է 2018թ. հեղափոխությունից հետո. նոր իշխանություններն առավել հաճախ են խոսում մեդիագրագիտության կարեւորության մասին, իսկ Կրթության, գիտության, մշակույթի եւ

---

[28] Տե՛ս, օրինակ, Ինֆորմացիայի ազատության կենտրոն, «Փաստերի ստուգումը պաշտոնյաների համար» դասընթացի ծրագիր, 2021 թ., http://www.foi.am/u_files/file/%D5%88%D6%82%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%B4%D5%B6%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6%20%D5%B6%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%A5%D6%80/%D5%93%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%A5%D6%80%D5%AB%20%D5%BD%D5%BF%D5%B8%D6%82%D5%A3%D5%B8%D6%82%D5%B4%E2%80%A4%20%D5%A4%D5%A1%D5%BD%D5%A8%D5%B6%D5%A9%D5%A1%D6%81%D5%AB%20%D5%AE%D6%80%D5%A1%D5%A3%D5%AB%D6%80.pdf:

[29] Տե՛ս Լուսինե Գրիգորյան, Վիգեն Շիրվանյան, Հանրային լրագրության ակումբ, «Մեդիագրագիտությունը նախադպրոցական կրթության մեջ», 2021, https://drive.google.com/file/d/1O3FYdRhX3r-pAQewdfiAc3wOOTscKskj/view:

սպորտի նախարարությունն այն ներառել է կրթության մեծամասշտաբ բարեփոխումների մեջ։ 2022 թվականին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի աջակցությամբ ԱԳՆ-ն ՄՆԿ-ի հետ միասին մշակել եւ կրթական հաստատություններում տարածել է «Մեդիագրագետ քաղաքացու ուղեցույց»[30]։

3.2 Մեդիագրագիտության զարգացման ուղղությունները

2021թ. փետրվարին հաստատված ՀՀ հանրակրթության պետական չափորոշիչը[31] (նաեւ նախադպրոցական կրթության պետական չափորոշիչը) հիմնված է 8 կարողունակությունների վրա, որոնցից մեկը **թվային եւ մեդիա կարողունակությունն է**, որն, ըստ էության, մեդիագրագիտության մանրամասն նկարագրությունն է՝ ձեւակերպված քաղհասարակության կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ։

Թվային եւ մեդիա կարողունակություն. սովորողները տիրապետում են մեդիագրագիտության կանոններին ու հմտություններին. պատկերացնում են մեդիայի աշխատանքը եւ դերը ժողովրդավարական հասարակությունում, կարողանում են կողմնորոշվել տեղեկատվության հոսքերում, գտնել եւ տարածել տեղեկություններ, քննադատորեն վերլուծել դրանք, գնահատում են մեդիայի ազդեցությունը սեփական եւ այլոց արժեքային պատկերացումների, դիրքորոշումների եւ գործողությունների վրա։

Թվային մեդիայի օգտագործման հնարավորությունների կողքին գիտակցում են նաեւ դրանց հետ կապված ռիսկերը, ունակ են գնահատելու եւ վերափոխելու իրենց վարքը թվային աշխարհում՝ անվտանգության, պատասխանատվության եւ էթիկայի տեսանկյունից։ Տիրապետում են մեդիա արտադրանք ստեղծելու տեխնիկական եւ ստեղծագործական հմտություններին, ինչպես նաեւ կարողանում են արդյունավետորեն կիրառել մեդիա գործիքները քաղաքացիական իրավունքների իրացման ու ժողովրդավարական գործընթացների մասնակցության նպատակով։

Նախադպրոցական եւ հանրակրթության պետական չափորոշիչները նոր կրթական ծրագրերի հիմքն են, դրանցով են առաջնորդվելու դրանք մշակողներն ու դասավանդողները։

Հանրակրթության պետական չափորոշիչը ներառում է հանրակրթության բոլոր մակարդակների համար (տարրական, հիմնական եւ միջնակարգ) պարտադիր

[30] Տե՛ս Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոն, ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն, «Մեդիագրագետ քաղաքացու ուղեցույց», , 2022, https://media.am/hy/lab/2022/05/02/32646/

[31] Տե՛ս Հանրակրթության պետական չափորոշիչը հաստատելու մասին Կառավարության որոշում N136, 2021, https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788:

ուսումնական վերջնարդյունքները, որոնց թվում են քննադատական մտածողության, մեդիա եւ թվային գրագիտության կարողությունների ձևավորումը:

Չափորոշիչը ուղեգծում է մեդիագրագիտության դասավանդման մոդելը՝ այն պիտի ինտեգրվի դպրոցական տարբեր առարկաների ծրագրերում եւ դասավանդման մեթոդներում: Ըստ էության՝ սովորողը հասարակագիտության, թվային գրագիտության, մաթեմատիկայի, ֆիզիկայի եւ մյուս առարկաների ուսուցման միջոցով պիտի սովորի ստուգել աղբյուրները, վերլուծել տեղեկությունները, գործի դնել քննադատական մտածողությունը, ձեւակերպել սեփական մտքերը, օգտագործել մեդիա գործիքները:

Նոր չափորոշիչով մշակված ծրագրերն այսօր փորձարկման փուլում են: 2021թ.-ին, ատեստավորման քննություններին ընդառաջ, անցկացվեցին նաեւ ուսուցիչների ինտենսիվ վերապատրաստումներ. սակայն դրանցում մեդիագրագիտության տեղը առայժմ հստակեցված չէ, եւ վերապատրաստում իրականացնող կազմակերպություններն իրենց ընտրությամբ էին ներառում դրան վերաբերող թեմաները՝ շատ սահմանափակ տեւողությամբ:

3.3 Անհրաժեշտ գործողություններ և լուծումներ

Եղած ձեռքբերումների վրա հիմնվելով առաջ գնալու եւ խնդիրները լուծելու համար առանձնացրել ենք չորս ենթաուղղություն:

3.3.1 Մեդիագրագիտության տարածման պետական հայեցակարգի մշակում եւ աշխատանքների համակարգում:

Այս ուղղության ապահովման նպատակով անհրաժեշտ է.

- Անցկանցել կարիքների գնահատման խորը ուսումնասիրություններ առաջին հերթին ուսուցիչների, ապա նաեւ սովորողների եւ լայն հանրության շրջանում:
- Հետազոտական տվյալների, հայաստանյան քաղհասարակության փորձի, միջազգային լավագույն փորձի հիման վրա ստեղծել մեդիագրագիտության տարածման հայեցակարգ, ապա նաեւ գործողությունների ծրագիր՝ համագործակցելով լրագրողական եւ կրթական համայնքի ակտիվ դերակատարների, ոլորտի կազմակերպությունների ու փորձագետների հետ:
- Ստեղծել կառավարությանը կից խորհուրդ, մարմին՝ համակարգելու աշխատանքն ու գործողությունները այնպես, որ մարմինը լինի հնարավորինս անկախ, կազմված լինի ոլորտի մասնագետներից:

3.3.2 Մեդիագրագիտության ինտեգրում հանրակրթության մեջ

Այս ուղղությամբ արված են քայլեր թ՛ե հասարակական կազմակերպությունների, որոնք մշակել են ձեռնարկներ ու ծրագրեր, թե՛ պետության, որ ներառել է թվային եւ մեդիա կարողունակությունը պետական չափորոշչի մեջ։

- Ինտեգրման համար ընտրել 1-2 առարկա, որոնցում հնարավորինս խորությամբ, նաեւ՝ մի քանի ամիս տեւողությամբ մոդուլի տեսքով կներդրվեն մեդիագրագիտության թեմաներ, նախագծեր։ Լավագույն տարբերակն է նման մոդուլ ներդնել հասարակագիտություն առարկայի ծրագրում։ Իսկ ավելի ցածր դասարաններում, մեդիագրագիտության բաղադրիչներ ինտեգրել մայրենի/հայոց լեզու առարկաների ծրագրերում։
- Դրան զուգահեռ առաջարկել առանձին մեդիագրագիտություն կամընտրական առարկա՝ ավագ դպրոցում, որ կդառնա նաեւ մասնագիտական կողմնորոշման հնարավորություն աշակերտի համար։
- Դիտարկել գրադարանը մեդիակրթության կենտրոն դարձնելու մոտեցումը՝ թվայնացնելով եւ տեխնիկապես զինելով գրադարանը, հարստացնելով այն համապատասխան գրականությամբ, խաղերով, առցանց ռեսուրսներով։
- Դպրոցների, մանկապարտեզների ու բուհերի համար մշակել որակյալ կրթական մեդիա նյութեր՝ ներառելով անիմացիոն նյութեր, բացատրական ֆիլմեր, հետազոտությունների ու փաստերի վրա հիմնված տեսաձայնային ու մուլտմեդիա նյութեր տարբեր առարկաների ու թեմաների վերաբերյալ՝ ըստ տարիքի մշակված։
- Մեդիագրագիտությունը ներառված է նաեւ նախադպրոցական կրթության չափորոշչում. անհրաժեշտ է նաեւ նախադպրոցական կրթության ծրագրերը վերանայել եւ մշակել նոր նյութեր։
- Բուհերն ավելի ինքնուրույն են կազմում իրենց ծրագրերը։ Մեդիագրագիտության դասընթացներ ներառված են որոշ բուհերի մանկավարժության ու լրագրության բաժիններում, սակայն կարեւոր է այդ առարկան հասանելի դարձնել բոլորին՝ անկախ մասնագիտացումից։

3.3.3 Ուսուցիչների վերապատրաստումներ

Մեդիագրագիտության դասավանդումը ոչ այնքան գիտելիքի, որքան արժեքների, ընկալումների, սկզբունքների մասին է։ Այդ առումով շատ կարեւոր է ուսուցիչների հետ երկարատեւ եւ հետեւողական աշխատանքը։ Քանի որ բոլոր ուսուցիչներին հնարավոր չէ արագ վերապատրաստել, կարեւոր է սկսել այն առարկաների ուսուցիչներից, որոնցում ներդրվելու են մեդիագրագիտության թեմաները։

- *Վերանայել եւ ավելացնել մեդիակրթության ծավալը մանկավարժական բուհական կրթության մեջ՝ համոզվելով, որ ապագա ուսուցիչը զարգացնում է եւ՛ մեդիա գործիքների կիրառության տեխնիկական հմտությունները, եւ՛ քննադատական մտածողությունը, եւ՛ հասկանում է մեդիայի, խոսքի ազատության արժեքը, ժամանակակից միտումներն ու խնդիրները։*
- *Ուսուցիչների (մասնավորապես հասարակագիտության ու լեզուների) համար անցկացնել վերապատրաստման դասընթացներ, ամառային դպրոցներ։ Ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագիր մշակել է Մեդիա նախաձեռնությունների կենտրոնը. այդ ծրագիրը երաշխավորվել է ԿԳՄՍ-ն կողմից՝ ատեստավորման ենթակա ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացների մրցույթի շրջանակում։ Այդ եւ նման այլ ծրագրերը կարող են հիմք լինել վերապատրաստումների համար։*
- *Մեկտեղել մեդիագրագիտության մասին առցանց հայերեն ռեսուրսները, լրացնել դրանք ըստ անհրաժեշտության՝ դրանք հասանելի դարձնելով ուսուցիչներին շարունակական կրթության համար։ Այդպիսի նյութեր ունեն տարբեր հասարակական կազմակերպություններ, որոնց հետ համագործակցելով կարելի է ստեղծել արժեքավոր առցանց շտեմարան։*
- *Խրախուսել ներդպրոցական եւ միջդպրոցական փորձի փոխանակման, ուսուցչական աշխատաժողովները, դասի պլանների ու նախագծերի մրցույթները։*
- *Նմանատիպ վերապատրաստման հնարավորություններ ստեղծել նաեւ ԲՈՒՀ-երի եւ բուհերի մանկավարժների համար։*

3.3.4 Հանրակրթությունից դուրս մնացած խմբերի հետ աշխատանք

Ցկյանս շարունակական կրթությունը առհասարակ համակարգման կարիք ունի։ Մեդիագրագիտությունը խթանելու առումով հատկապես օգտակար կլինեն հետեւյալ գործողությունները։

- Համագործակցել լրատվամիջոցների, մասնավորապես՝ հանրային լրատվամիջոցների հետ՝ խրախուսելով մեդիագրագիտության կրթական հաղորդումների պատրաստումը, ինչպես նաեւ՝ լրագրողների ներգրավումը կրթական նախագծերում՝ նպաստելով, որ լրատվամիջոցների աշխատանքը դառնա ավելի թափանցիկ ու բաց քաղաքացիների համար, աջակցելով փաստերի ստուգմանը, մասնագիտական թիմերի ձեւավորմանն ու աշխատանքին։
- Ավելացնել քաղաքական, սոցիալական, առողջապահական եւ այլ կարեւոր թեմաներով բացատրական, կրթական, ճանաչողական որակյալ բովանդակությունը հանրային լրատվամիջոցներում, որոնք կօգնեն մարդկանց փաստահեն, ստուգված, վստահելի տեղեկություններ ստանալ։

- Համագործակցել գրադարանների, թանգարանների, մշակույթի կենտրոնների, նաեւ՝ ոչ ֆորմալ կրթությամբ զբաղվող հասարակական կազակերպությունների հետ մեդիակրթության զարգացման գործում (աշխատակիցների ու դասավանդողների վերապատրաստումներ, նոր ծրագրեր, դրամաշնորհներ, տեխնիկական վերազինում):
- Շարունակական եւ հետեւողական վերապատրաստումներ կազմակերպել պետական ապարատի աշխատակիցների, մասնավորապես՝ տեղեկատվության պատասխանատուների համար՝ մասնավորապես ապատեղեկատվութան բացահայտման ու դրան արձագանքելու թեմաներով :
- Առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել նաեւ ծնողներին. ծնողները թե՛ իրենց, թե՛ առավել եւս երեխաների մեդիա օգտագործումը համակարգելու հարցում աջակցության ու կրթության մեծ կարիք ունեն, սակայն նրանք հազվադեպ են հայտնվում կրթական ծրագրերի մեջ: Մանկապարտեզը, դպրոցը, գրադարանը եւ մյուս կրթական հաստատությունները պիտի ներառեն նաեւ ծնողներին՝ մեդիագրագիտության վերաբերյալ ծրագրերում ու քննարկումներում:

3.3.5 Հանրային եւ համայնքային ծառայողների վերապատրաստում եւ կարողությունների զարգացում

Մեդիագրագիտության խորը եւ հետեւողական վերապատրաստումների կարիք կա պետական կառավարման եւ ՏԻՄ համակարգում՝ հզորացնելով հանրային եւ համայնքային ծառայողների կարողությունները՝ փաստերի ստուգման եւ ապատեղեկատվության դեմ պայքարի գործիքների հարցում:

Վերապատարստումների ծրագրերը կներառվեն հանրային եւ համայնքային ծառայողների ընդհանուր, պարտադիր վերապատրաստման ծրագրերում եւ կիրականացվեն պարբերաբար:

Կմշակվեն եւ կիրապարակվեն կրթական եւ կիրառական ռեսուրսներ՝ ապատեղեկատվության դեմ պայքարի գործնական խորհուրդներով եւ հմտություններով՝ որպես ամենօրյա աշխատանքային գործիքներ: Ուղեցույցը կամ ձեռնարկը կտրամադրի պարզ եւ գործնական խորհուրդներ, թե ինչպես պետք է պաշտոնյաները կարողանան ճանաչել, բացահայտել եւ հակադարձել ապատեղեկատվությանը, որին հադիպում են իրենց ամենօրյա աշխատանքում[32]: Հանրային և համայնքային ծառայողները նաև պարբերաբար կվերապատրաստվեն՝ ձեռք բերելով ճգնաժամային հաղորդակցության հմտություններ:

---

[32] Որպես օրինակ կարող են ծառայել Շվեդիայի եւ Մեծ Բրիտանիայի կառավարությունների մշակած ուղեցույցներն այս թեմայով https://3x7ip91ron4ju9ehf2unqrm1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/03/RESIST-Counter-Disinformation-Toolkit.pdf և https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28698.pdf:

Հաղորդակցության եւ տեղեկատվության ստորաբաժանններում ներգրավված աշխատակիցների համար կմշակվի սոցիալական ցանցերում հաղորդակցության իրականացման եւ ակտիվության ուղեցույցներ։

Այս բաղադրիչում առանցքային կլինի մասնագիտացած ՔՀԿ-ների աջակցության եւ նրանց հետ համագործակցության դերը։